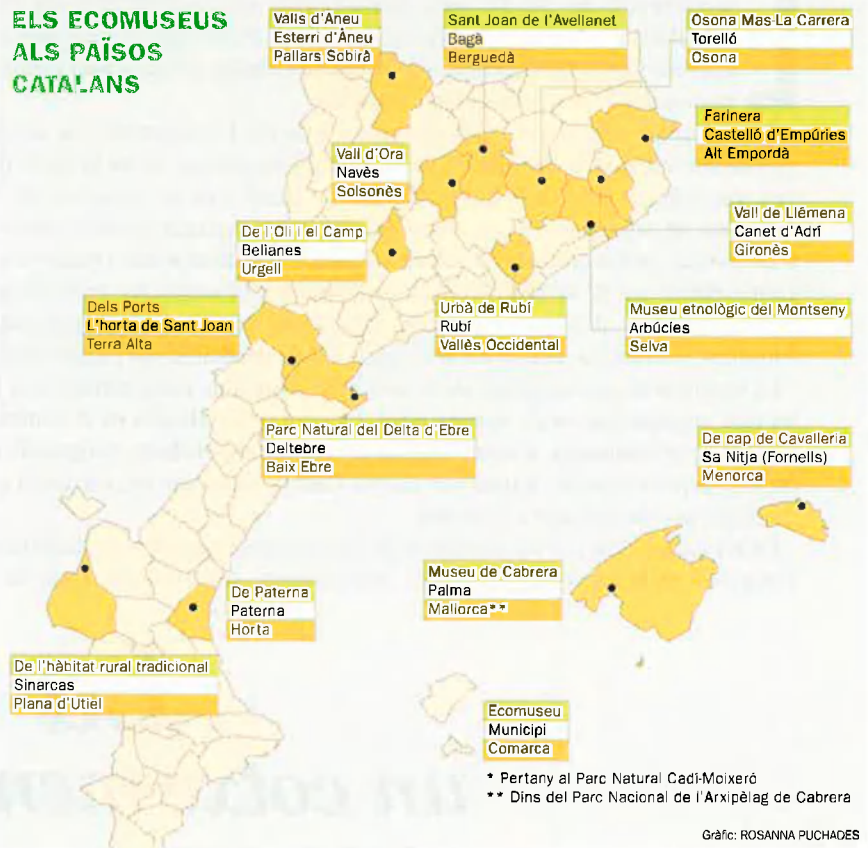

Ecomuseu de Rubí, fundat l'any 1997.

ELS ECOMUSEUS ALS PAÏSOS CATALANS

Refugis de la memòria col·lectiva

Territori, població i patrimoni. L'ecomuseu ens convida a conèixer, a viure i a reflexionar sobre el temps i l'espai; sobre el passat, el present i el futur. L'inici d'un viatge per descobrir el valor artístic i cultural del patrimoni.

No són museus necessàriament ecològics, ni etnogràfics, ni d'història natural. Són, per damunt de tot, espais d'interrelació entre les persones, el patrimoni, el territori i la cultura. A diferència d'altres projectes museològics més tradicionals, que proposen un contacte neutre entre el visitant i el territori, en accedir a un edifici aïllat i a unes col·leccions determinades, els

ecomuseus posen a la nostra disposició un entorn i unes formes de vida que cal descobrir de manera activa.

La noció d'ecomuseu va ser introduïda a França l'any 1972, quan el ministre de Medi Ambient d'aleshores, Robert Pougade, va presentar en una conferència del Consell Internacional de Museus (ICOM) un nou espai, que havia estat inaugurat a Borgonya, al nord-est de

França, i que representava una nova imatge i un nou concepte museístics. Els ecomuseus esdevindran, d'aleshores ençà, en el món francòfon, una part de l'estratègia ambientalista de l'administració; seran l'eina que propiciarà un gir de l'ambientalisme vers la comunitat.

Però l'autèntic ideòleg dels ecomuseus va ser Georges Henri Rivièrre. Aquest museòleg francès va qüestionar els tres components bàsics que sostenien fins aleshores el concepte de museu: l'edifici, les col·leccions i el visitant. Segons Rivièrre, la noció d'edifici havia de desaparèixer en profit d'un territori determinat, les col·leccions tipològiques havien de cedir el lloc al patrimoni *in situ*, natural i cultural; el públic havia de ser integrat també pels habitants del territori, que a la vegada havien de ser usuaris i conservadors del mateix patrimoni. L'experiment francès es convertí als anys setanta en un nou model ideològic per al món museístic. La idea d'utilitzar el paisatge com a sala de museu s'estengué ràpidament per tot Europa amb la denominació d'ecomuseu o museu de tot el medi. Perquè l'esmentat patrimoni natural, històric i cultural començà a entendre's com una referència identitària i un element cohesionador de la comunitat que al mateix temps representava la memòria col·lectiva de la població i un recurs potencial per al seu futur.

En aquest sentit, l'ecomuseu permet descobrir el patrimoni local, les seves formes de vida concretes, la seva història particular: tota una realitat. Per tant, l'ecomuseu havia d'evolucionar en sintonia amb el dia a dia del territori i la societat, i preservar alhora els elements que conformen la identitat bàsica de la comunitat, adaptant-la al present i tenint en compte el futur de manera dinàmica. El repte que es planteja avui dia és el fet d'integrar de manera més eficaç la protecció i la valorització del patrimoni dins de la perspectiva local de desenvolupament, i aprofitar, d'aquesta manera, totes les oportunitats de sinergia que es presentin. "Un ecomuseu ha de contribuir al desenvolupament integral potenciant, participant i convidant a la recerca d'un millor coneixement de la nostra història i de la nostra identitat, de manera que faci accessible aquest coneixement a la po-

blació i als visitants en general", comenta Jordi Abella, director de l'Ecomuseu de les valls d'Àneu. Tot i que actualment molts experts parlen ja de la crisi del corrent dels ecomuseus dins les fronteres franceses, als Països Catalans, per contra, tot just comencen a desenvolupar-se.

Alguns exemples. L'Ecomuseu de les valls d'Àneu (Pallars Sobirà), obert al públic des del 1994, és el primer projecte consolidat als Països Catalans i ha estat el model de referència per a molts projectes d'ecomuseus que ja funcionen arreu de l'estat espanyol. Aquest ha estat capaç de trobar el difícil equilibri entre la conservació del patrimoni cultural i el desenvolupament socioeconòmic local i comarcal. "Un ecomuseu no és només un projecte de presentació patrimonial per al turista, sinó que el destinatari final ha de ser la comunitat. En aquest sentit, el museu ha de deixar de ser un espai elitista per convertir-se en un espai social. Per això, doncs, la importància dels estudis i la recerca per trobar referents que ens permetin estructurar línies de treball que garanteixin el desenvolupament local assegurant la preservació del patrimoni", explica Abella.

L'ecomuseu Farinera, a Castelló d'Empúries (Alt Empordà), convida a conèixer una fàbrica de farina en funcionament, que des de l'edat mitjana fins al segle XIX va funcionar com a un molí. La resclosa i el canal d'abastiment d'aigua, la central hidroelèctrica de la fàbrica, una explotació ramadera, un trull d'oli i els cellers cooperatius fruit del cultiu de la vinya a la serra de Rodes ens ofereixen un viatge pel patrimoni industrial des de la transformació agrària fins a la indústria del turisme en un paisatge transformat per les activitats humanes.

Una mostra de l'equilibri entre la conservació i l'explotació l'ofereix l'Ecomuseu del Parc Natural del Delta de l'Ebre, inaugurat l'octubre del 1989. En un recinte a l'aire lliure de dimensions reduïdes es reproduïx la totalitat d'ambients d'aigua dolça naturals (bassa, riu, illa fluvial, bosc de ribera), i els modificats per l'home (arrossars, horta, pesca, barraques, llagut). Hi destaca també l'aquari, que acull en viu les principals espècies del Delta i l'autèntic llaüt recu-

El castell de Rubí conserva el patrimoni i la cultura tradicional i popular de la ciutat.

La fórmula de l'ecomuseu pot ser una alternativa al turisme de sol i platja, i possibilita un desenvolupament turístic integrat que permet establir un equilibri entre la construcció i la preservació de la identitat cultural, la revalorització del patrimoni cultural i ecològic i el desenvolupament econòmic d'una zona.

perat del fons del riu testimoni del paper important de la navegació fluvial en èpoques anteriors.

Situat a la població d'Horta de Sant Joan, l'Ecomuseu dels Ports, inaugurat l'estiu del 1999, estudia, conserva i difon el patrimoni integral dels Ports de Tortosa-Beseit, amb la finalitat de promoure el desenvolupament del territori. Partint d'un centre neuràlgic, s'estructura en diversos nuclis radials, on s'incideix de manera individualitzada en alguns dels aspectes més característics del patrimoni integral i els elements d'identitat de la zona. El centre Picasso, el mas Quimet, l'olivera bimil·lenària o els convents de Sant Salvador són alguns dels aspectes més significatius d'Horta de Sant Joan i dels seus voltants.

Partint del model europeu d'ecomuseu de l'anomenada tercera generació (centres situats en el paisatge urbà), la ciutat de Rubí (Vallès Occidental) obrí el 1996 les portes del castell de Rubí, on es conserva el patrimoni i la cultura tradicional i popular. Ubicat en una ciutat industrial de la conurbació de Barcelona, amb un índex d'immigració molt elevat, aquest museu constitueix un espai estable de relació intercultural on es troben representades i reflectides les diverses realitats històriques, culturals i socials de la ciutat.

No obstant això, alguns projectes d'ecomuseu no han tingut gaire èxit perquè no han sabut copsar la dinàmica de canvis constants, que precisament un ecomuseu ha de reflectir. "L'error d'alguns ecomuseus ha estat a l'hora de crear satèl·lits relacionats amb la seu central: han optat sempre per activitats en desús, cosa que dona al visitant la impressió d'aturada en el temps. L'ecomuseu ha de ser un element dinàmic capaç de recuperar el passat, treballar en el present i tenir visió de futur", explica Josep Manuel Rueda, director del Museu Etnològic del Montseny. Aquest museu és un exemple de dinamisme, ja que ha creat un seguit d'itineraris que mostren la realitat actual i que són el complement de la visita al museu per mitjà dels quals es proporciona una visió completa de l'evolució de les formes de vida en un entorn concret, mostren activitats tan actuals com les carrosseries, les embotelladores o l'ex-

A Paterna, l'ecomuseu ha salvat les coves de Batan del deteriorament i d'un greu estat d'abandonament.

plotació d'arbres decoratius i avets de Nadal.

Illes Balears. A les Illes els ecomuseus guanyen terreny com un punt d'interès turístic important. A banda dels ecomuseus que ja s'han consolidat, la Universitat de les Illes Balears i algunes entitats treballen amb diversos projectes d'ecomuseu.

El Museu de Cabrera, situat dins el Parc Nacional de l'arxipèlag de Cabrera, proposa un interessant viatge per la història, l'etnologia i els recursos naturals de l'illa. El museu descobreix des de les naus púniques i romanes enfonsades o l'assentament humà de l'època bizantina fins als episodis dels presoners francesos entre 1809 i 1814. La part etnogràfica fa referència als breus usos agrícoles, ramaders i forestals del sòl i a la pesca. El museu presenta també una descripció de la flora, la fauna i el paisatge protegits pel Parc Nacional.

L'ecomuseu del cap de Cavalleria (sa Nitja, Menorca), situat en un enclavament de paisatge fantàstic a tocar de la badia de Fornells, nasqué de les excavacions d'un campament romà, ofereix una exposició al predi de Santa Teresa i convida a fer un bonic passeig fins a la punta del far del cap de Cavalleria.

A banda, s'espera que aviat s'inauguri l'Ecomuseu del Vi a Binissalem. Aquest centre oferirà un itinerari de visites a cellers, un espai dedicat a les fàbriques de sucre, de llumins i de calçat, com també una exposició d'estris tradicionals de l'agricultura.

País Valencià. Al País Valencià l'arribada d'aquest corrent museològic ha estat més tardana que a la resta dels Països Catalans. Tot i això, hi ha alguns espais destacables i molts projectes engegats.

Resulta especialment interessant l'Ecomuseu de l'Hàbitat Rural Tradicional, situat al municipi de Sinarques (Plana d'Utiel). Una casa representativa de l'arquitectura sinarquiana del segle XIX possibilita la recreació de la vida rural d'una manera viva i directa, en la qual el visitant pren part activa. Una cuina, una habitació típica, eines de treball del camp, del cereal, de l'apicultura i la ramaderia, elements que pretenen recuperar i difondre les característiques de l'hàbitat rural tradicional del municipi. Les activitats de l'ecomuseu no es limiten a l'interior de la casa, sinó que es complementen amb itineraris a diferents punts del municipi, i repassen aspectes econòmics de la societat preindustrial i les formes de gestió del territori.

D'altra banda, la localitat de Paterna (Horta) va dur a terme una tasca de recuperació patrimonial molt important que ha finalitzat amb la fundació d'un curiós ecomuseu, l'Espai Cultural. Nou coves subterrànies on es troben una exposició etnològica i arqueològica formada per vint-i-vuit sales, on es mostren restes arqueològiques de Paterna des del temps de l'eneolític –primer moment en què s'utilitzà el metall i el coure– fins a l'edat mitjana, objectes d'arts i oficis tradicionals de l'hort, fòssils de la localitat, un taller de ceràmica medieval i una part important de l'activitat de la forja de ferro i les seves eines. Amb la fundació de l'ecomuseu s'han salvat les coves de Batan del deteriorament i del greu estat d'abandonament en què es trobaven.

Des de la Universitat de València es desenvolupa un projecte de creació d'un ecomuseu al Puig Campana (Marina Baixa), dins d'un programa d'anàlisi d'ordenació del territori, de planejament urbà i de desenvolupament ecoturístic en

diferents zones de muntanya i àrees rurals.

Tot i que el nombre i la qualitat dels ecomuseus als Països Catalans comença a ser acceptable, els experts assenyalen un problema en l'escassa participació de la comunitat, amb algunes excepcions, fet que desvirtua l'essència de l'ecomuseu, ja que aquest ha de néixer amb la voluntat d'establir veritables vincles amb el seu entorn físic i humà. "Per desgràcia, els intents d'ecomuseus del nostre país tenen moltes dificultats per trobar el punt adequat d'equilibri entre la professionalitat i la participació dels ciutadans, que és la idea que dóna sentit real al concepte d'ecomuseu. En aquest aspecte, el nostre país pateix un retard terrible. I a més, el nom d'ecomuseu ha tingut molt més èxit que no pas el concepte. Als Països Catalans hi ha alguns ecomuseus que ho són realment, altres que se'n diuen però no ho acaben de ser i altres que fan aquesta funció sense agafar-ne el nom", explica Pere Izquierdo, arqueòleg i membre de l'Oficina de Patrimoni Cultural de Diputació de Barcelona.

Recurs econòmic sostenible. En aquest sentit, l'ecomuseu du a terme una important tasca econòmica, tant des de la creació de llocs de treball (personal contractat, guies temporals, promoció turística de la zona, reactivació de les ofertes locals, etc.) com pel que fa a l'augment i la complementarietat de l'oferta comarcal, l'atracció d'un sector important de consum turístic, la potenciació d'artesania i altres recursos de desenvolupament propis.

Ara bé, cal una gestió global del territori respectuosa i sostenible que sigui assumida tant per la comunitat com per l'ecomuseu. L'ecomuseu de la vall de Llèmena n'és un exemple: una plataforma ciutadana, independent i de base comunitària, l'Ateneu de la vall de Llèmena, s'encarrega de la promoció cultural del territori i ha creat un equipament autogestionat amb voluntat cívica, cultural, educativa i científica per promoure el desenvolupament econòmic de la vall.

Gemma Aguilera

APUNTA'T A LA SELECCIÓ!

TRIA
GANDIA

Les DEIXALLES també COMPTEN

AJUNTAMENT DE GANDIA
MEDI AMBIENT

Campanya de recollida selectiva de residus sòlids urbans a Gandia